

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри міжнародних відносин,
політичних наук і практичної філософії

Протокол № 1 від 28.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Проректор з навчально-методичної роботи

Каріна НЕМАШКАЛО

ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань	всі
Спеціальність	всі
Освітній рівень	перший (бакалаврський)
Освітня програма	всі

Статус дисципліни	вибіркова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська

Розробники:
д. політ. н., проф.

Олександр РОМАНЮК

к. соціол. н., доц.

Ірина
ЖЕРЕБЯТНІКОВА

к. політ. н., ст. викл.

Антон ГОРБАЧОВ

Завідувач кафедри
міжнародних відносин,
політичних наук і
практичної філософії

Олег КУЗЬ

Харків
2024

ВСТУП

Політична психологія є одним з прикладних напрямків психологічної науки, в рівній мірі спирається на категорії, пояснювальні принципи та концепції як загальної, так і соціальної психології. Використовувані в політичній психології поняття і теоретичні побудови специфічні психологічного знання і припускають здатність слухача усвідомлювати й чітко формулювати відмінності в трактуванні й застосуванні подібних термінів у політичній психології та суміжних соціо-гуманітарних дисциплінах, а не механічне перенесення понять з інших наук.

Метою навчальної дисципліни є: ознайомлення здобувачів з основними категоріями, проблемами та теоретико-методологічними підходами сучасної психології та політичної психології; формування у здобувачів загального уявлення про теоретичні й методологічні принципи науково коректного політико-психологічного аналізу політичних ситуацій, явищ, великих соціальних структур і політично значущих процесів; створення основи для можливого надалі більш поглибленого вивчення політичних психології та соціології, конкретних політологічних дисциплін і спеціальних курсів.

Основні завдання навчальної дисципліни включають:

- ознайомлення здобувачів з базовими категоріями і пояснювальними принципами системи психологічних наук;
- з'ясування специфіки політики як сфери діяльності та процесів, що впливають з природи політики соціокультурного (як формує психологічну середу даного суспільства) і політико-психологічного характеру;
- розуміння предмета політичної психології як особливої сфери прикладання загальної й соціальної психології;
- дати здобувачам розуміння того, що з позицій психології ірраціональних форм психіки та поведінки не існує;
- познайомити здобувачів з основними типами та видами психічних явищ і процесів і специфікою їх функціонування в політиці та у зв'язку з політикою;
- дати здобувачам розуміння основних принципів побудови системного дослідження політико-психологічних процесів на рівні міжособистісних відносин і в великих соціальних системах;
- стимулювати в здобувачах інтерес до людського змісту політики; до проблем взаємозв'язку поточної політики та історичної еволюції політики як явища з розвитком свідомості та психіки в цілому.

Об'єктом вивчення дисципліни є політика як особлива форма людської діяльності, що спрямована на здобуття, використання, підтримку і повалення політичної влади, реалізацію інтересів особи, соціальних груп на різних рівнях інститутів політичної системи.

Предметом навчальної дисципліни є вивчення усіх виявів суспільної психології в індивідуальній, груповій та масовій формах, які пов'язані з політичною діяльністю та характеризують поведінку людей у будь-яких політичних ситуаціях або умовах.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна визначено:

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
Вміти використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності.	Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.
Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення.	Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.
Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.	Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.
Вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.	Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.
Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.	Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.
Застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.	Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.

Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.	Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.
Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.	Здатність аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.
Розуміти багатоскладовість та гетерогенність українського суспільства, володіти навичками регіонального, політико-географічного та електорального аналізу поведінкових стратегій учасників політичних відносин.	Здатність розуміти особливості застосування сучасних наукових концепцій національної безпеки відповідно до умов внутрішньо- та зовнішньополітичного становища України.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Тема 1. Політична психологія явище і наука

1.1. Поняття, об'єкт і предмет політичної психології.

Загальні характеристики політичної психології. Політичний інтерес у політичній психології. Аспекти політичної психології. Підходи до розуміння політичної психології. Об'єкт і предмет політичної психології

1.2. Основні принципи, методи та функції політичної психології

Етичні принципи діяльності політичної психології. Загальнонаукові та спеціальні методи політичної психології. Функції політичної психології та їх пояснення поведінки.

1.3. Міждисциплінарний характер політичної психології

Зв'язок політичної психології з гуманітарними науками. Загальнонауковий аспект предмету та предмету політичної психології. Становлення завдань політичної психології з розвитком гуманітарних наук.

Тема 2. Історія психолого-політичної думки

2.1. Політико-психологічні ідеї античності.

Політико-психологічні ідеї Стародавньої Греції (Демосфен, Платона, Сократ, Ксенофонт, Арістотель). Політико-психологічні ідеї Стародавнього Риму (Плутарх, Светоній Гай Транквілл, Марк Тулій Цицерон). Політико-психологічні ідеї Стародавнього Сходу (Конфуція, Менцзи, Сюнь-цзи).

2.2. Політико-психологічні ідеї епохи Відродження і Просвіти.

Політико-психологічні ідеї Середньовіччя (Августин Аврелій, Фома Аквінського). Епоха Відродження та політико-психологічні ідеї Ніколло Макіавеллі. Антропоцентричні політичні ідеї епохи Просвіти (Томас Гоббс, Джон Локк, Жан-Жак Руссо, Шарль-Луї Монтеск'є)

2.3. Політична психологія ХІХ ст. – початку ХХ ст.

Психологічні школи вивчення народних мас (Р. Тард, Ш. Сігеле, Р. Лебон). Механізм наслідування як основа політичної поведінки. Основи політико-психологічного аналізу політичних режимів і ідеологій. Школа «психологія народів» (В. Вундт). Психоаналіз З. Фрейда та теорія гіпнозу натовпу. Чиказької наукова школа політичних наук

2.4. Політична психологія другої половини ХХ ст. Етапи конституювання політичної психології як самостійної науки.

Виокремлення політичної науки як окремої дисципліни. Виникнення необхідності розробки тактичних і стратегічних перспектив розвитку науки.

Тема 3. Системи та методи калькулювання витрат

3.1. Поняття і зміст політичної свідомості.

Методологічні положення визначення політичної свідомості. Риси політичної свідомості. Умови формування політичної свідомості індивіда. Потестарна або протополітична свідомість. Функції політичної свідомості. Політична самосвідомість. Специфічні види суб'єктної політичної активності.

3.2. Структура і класифікація політичної свідомості.

Класифікація політичної свідомості: залежно від способу освоєння політичної дійсності людською свідомістю, залежно від суб'єкта політичної діяльності, відповідно до політичних ідеалів і цінностей, від характеру ставлення суб'єкта політичної дії до держави як політичного інституту, залежно від прихильності суб'єктів політики до тих чи тих форм політичного устрою суспільства, за орієнтацією на характер соціальної діяльності суб'єкта, політична свідомість, за орієнтацією людей на регулятивні механізми в межах політичної системи. Властивості масової політичної свідомості. Домінуючі типи української політичної свідомості.

3.3. Політична ідеологія як форма політичної свідомості

Рівні функціонування політичної ідеології. Функції політичної ідеології. Типологія політичних сил. Головні риси політичних ідеологій.

Тема 4. Психологічні аспекти політичної культури.

4.1. Поняття, структура та функції політичної культури.

Підходи до розуміння політичної культури. Поняття «Політична культура». Змістовні компоненти політичної культури. Рівні політичної культури. Елементи політичної культури. Функції політичної культури.

4.2. Типологія політичних культур.

Класична класифікація політичної культури. (Г. Алмонд і С. Верба). Змішані форми політичної культури. Основні риси громадянської культури. Типологія політичної культури (Єжи Йозеф Вятр). Типологія політичної культури: за ступенем узгодженості у взаємодії політичних субкультур,

типологія за орієнтацією суспільства на відповідні регулятивні механізми в межах політичної системи, за психологічними властивостями соціумів виділяють такі властивості політичної культури.

4.3. Політична культура сучасної України.

Традиції політичної культури сучасної України. Чинниками формуванню демократичної політичної культури в Україні.

Тема 5. Психологія політичної соціалізації.

5.1. Політична соціалізація як соціально-психологічний феномен.

Етапи розвитку сучасної теорії політичної соціалізації. Форми політичної соціалізації. Види політичної соціалізації. Рівні політичної соціалізації особистості. Особливості політичної соціалізації. Сфери політичної соціалізації. Ознаки політичної соціалізації. Психологічні механізми політичної соціалізації. Функції політичної соціалізації. Особливості політичної соціалізації в Україні.

5.2. Моделі та концепції політичної соціалізації.

Концепції політичної соціалізації: Гармонійна модель політичної соціалізації, плюралістична модель політичної соціалізації, авторитарна модель політичної соціалізації, ігрова модель політичної соціалізації, теорія «системного аналізу політики», теорія конфлікту, психоаналітичний підхід, біхевіористський підхід, гуманістичний підхід, когнітивний підхід. Стадії процесу політичної соціалізації та його агенти. Значення політичної культури суспільства. Форми політичної соціалізації.

Змістовий модуль 2. ЗМІСТОВО-ФУНКЦІОНАЛЬНА СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Тема 6. Психологія політичної діяльності

6.1. Політична діяльність як соціально-психологічний феномен

Визначення політичної діяльності. Чинники, що впливають на політичну діяльність. Чинники інтенсивності політичної діяльності. Мотиви діяльності (Д. Маклелланд і Дж. Аткинсон). Структура мотивів як сукупності потреб. Моделі системи мотивацій. Типологізація політичної діяльності. Політичній діяльності властиві такі ознаки. Політичне керівництво. Політичне функціонування. Політична участь.

6.2. Психологічні аспекти електоральної поведінки

Соціологічна теорія. Соціально-психологічна теорія. Теорія раціонального вибору. Маніпулятивні теорії. Когнітивна теорія. Політичні ролі.

Тема 7. Психологія груп у політиці

7.1. Психологія групи як суб'єкта політичної діяльності

Психологічні ознаки групи в політиці. Класифікація політичних груп за критеріями. Процес формування політичних груп. Функціонування малої групи в політиці. Аспекти психології великих груп. Основні риси психології великих груп. Рівні психології великих груп.

7.2. Психологія команди та груп інтересів у політиці

Основні варіанти «команд» в політиці. Політичні лідери. «Парадокс лідера». Концепції походження груп інтересів. Функції групи інтересів. Типологія

груп інтересів. Приховані (латентні) групи інтересів. Типи групових інтересів.

Тема 8. Психологія політичного лідерства

8.1. Психологічні аспекти політичного лідерства.

Психологічні теорії політичного лідерства.

8.2. Функції та стиль політичного лідера.

Функції політичного лідера. Основні фактори формування стилю політичного лідерства. Класичні стилі політичного управління. Лідер загальнонаціонального масштабу.

8.3 Імідж політичного лідера.

Підходи до визначення поняття «політичний імідж». Функції політичного іміджу. Політичний імідж лідера. Привабливі образи-архетипи політичного лідера. Прийоми створення іміджу політика.

Тема 9. Психологія політичної еліти

9.1. Політична еліта як політико-психологічний феномен.

Існування і функціонування еліти. Основні види національної еліти. Ознаки політичної еліти.

9.2. Типологія політичної еліти.

Елітарний підхід. Ціннісний підхід. Структурно-функціональний підхід. Ліберальний підхід. Теорія «плюралістичної демократії». Концепція плюралізму еліт. Критична (ліволіберальна) концепція еліт.

9.3. Типологія політичної еліти сучасної України.

Типи політичних еліт в Україні. Політична еліта в Україні. Контреліти. Особливості формування політичної еліти в Україні. Чинники ефективного функціонування політичної еліти в Україні.

Тема 10. Психологія політичної влади

10.1. Психологічна характеристика політичної влади.

Соціально-психологічна роль політичної влади. Підходи виявлення психологічних характеристик політичної влади. Основні форми вияву політичної влади.

10.2. Психологія політичної мотивації влади.

Бінарні опозиції владних образів. Можливості впливу відносини «панування-підпорядкування». Психологічні особливості управлінських відносин політичної влади. Джерела політичної влади. Психологія мотивів дій суб'єктів політичної влади. Функції політичної влади.

10.3. Психологічні ознаки легітимності влади й опозиції.

Головні психологічні ознаки легітимності політичної влади. Види легітимності (Вебер). Форми легітимності (М. Ф. Юрій, В. І. Павлюк). Фактори легітимності політичної влади. Класифікації політичної опозиції. Основні функції політичної опозиції.

Тема 11. Психологія національно-етнічних спільнот

11.1. Основні види національно-етнічних груп.

Умови визнання етнічної спільноти. Етапи розвитку етнічних спільнот. Риси й цінності формування і становлення нації. Особливості етнічних спільнот. Значущість етнічних спільнот. Етнонаціональні процеси.

11.2. Структура і властивості психології нації.

Елементи структури національного характеру. Структура буденної національної свідомості. Національна самосвідомість. Національно-етнічні стереотипи. Об'єктивні і суб'єктивні основи національної самосвідомості.

11.3. Психологічні особливості національно-етнічних конфліктів.

Особливості етнополітичних конфліктів. Основні чинники, які призводять до етнополітичного конфлікту. Стан конфліктності сучасної етнополітичної ситуації в Україні. Способи врегулювання етнополітичних конфліктів.

Перелік практичних (семінарських) завдань за навчальною дисципліною наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Перелік практичних (семінарських) занять / завдань

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 1.	Визначення основних компонентів політичної психології як науки
Тема 2.	Аналіз історичного досвіду та політико-психологічних ідей гуманітарної науки як прояв політичної психології.
Тема 3.	Формування уявлень про політичну свідомість як складову політичної психології.
Тема 4.	Розкриття структури політичної культури та визначення цінності елементів культури.
Тема 5.	Охарактеризування стадії процесу політичної соціалізації
Тема 6.	Визначення змісту політичної діяльності як соціально-психологічного явища.
Тема 7.	Аналіз соціальних груп та їх поведінки в процесі політичної діяльності
Тема 8.	Формування розуміння ролі та місця політичного лідера як чинника формування політичної поведінки
Тема 9.	Розкриття ролі політичної еліти в функціонуванні соціуму та формуванні ідеологій.
Тема 10.	Охарактеризувати форми вияву та психологічні ресурси політичної влади.
Тема 11.	Охарактеризувати психологічні характеристики національно-етнічних спільнот.

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Перелік самостійної роботи

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 1 - 11	Вивчення лекційного матеріалу.
Тема 1 - 11	Підготовка до практичних занять
Теми 6, 7	Виконання індивідуальних завдань
Тема 11	Написання творчого завдання

Кількість годин лекційних, практичних (семінарських) занять та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Для набуття визначених програмних результатів навчання та активізації освітнього процесу викладання навчальної дисципліни передбачає застосування таких методів, як:

Словесні (академічні лекції (теми 1–11), проблемна лекція (теми 4; 6; 11)).

Наочні (демонстрація (теми 1 – 11)).

Практичні (практична робота (теми 1 – 11), презентація есе (теми 1-11)).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

Семестровий контроль проводиться у формі диференційованого заліку.

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю.

Під час викладання навчальної дисципліни використовуються наступні контрольні заходи:

Поточний контроль: активна робота здобувача на практичних заняттях (15 балів), Виконання практичних завдань (39 балів), експрес опитування (24 балів), індивідуальна робота (10 балів), творчі завдання (12 балів).

Семестровий контроль: Залік.

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Психологія [Електронний ресурс] : навч. посіб. / В. М. Лугова, І. В. Литовченко, С. М. Голубєв, Г. В. Білоконенко ; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. — Електрон. текстові дан. (3,85 МБ). — Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. — 298 с. : іл. — Загол. з титул. екрану. — Бібліогр.: с. 289-295.
2. Cottam, M.L., Mastors, E., & Preston, T. Introduction to Political Psychology (4th ed.). / New York, 2022. – 598 p.

Додаткова

3. Свідерська О. І. Психологічні особливості адаптивного потенціалу осіб, котрі працюють в умовах екстремальних ситуацій // Вісник Національного університету оборони України. № 1-54, 2020. С. 153–159.
4. Вітюк Н. Особливості дискурсу політичної пропаганди в умовах інформаційно-психологічної війни // Збірник наукових праць: психологія. 24, 2019. С. 29-38.
5. Жадан І.В. Соціально-психологічна модель громадянської компетентності Проблеми політичної психології : збірник наукових праць, вип. 43(46), 2019. С. 20-26.
6. Коннова Н. О., Коротков Д. С., Кузь О. М. Неефективність управлінських рішень як наслідок конфлікту цінностей і норм. Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках. Дніпро, 2023. № 6(1). С. 41–48. <https://doi.org/10.15421/342306>.
7. Механізми громадянської і національної самоідентифікації: трансформації комунікативних практик : монографія / І. В. Жадан, А. О. Краснякова, С. І. Позняк, О. М. Скар ; за наук. ред. І. В. Жадан ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 192 с.
8. Пирог Г.І. Політичні орієнтації: системно-психологічний підхід // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. Випуск 18, 2018. С. 346-351.
9. Психологія політичної корупції: Монографія / О.М. Лозинський. Видання третє, доповнене. Львів: В-во «СПОЛОМ», 2018. 258 с.
10. Чуніхіна С.Л. Колективні почуття як чинники становлення соціальної інклюзії. // Проблеми політичної психології. № 8 (22), 2019. С. 140-152.
11. Шайгородський Ю. Ж. Розвиток громадянського суспільства та проблема "дефіциту демократії" // Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. С. 332–367.

Інформаційні ресурси.

12. Каганець І. Тотальна війна / І. Каганець [Електронний ресурс.] – Режим доступу: <http://www.haidamaka.org.ua/0034.html>